

บทคัดย่อ

ชื่อวิจัยเรื่อง: กระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่นโดยชุมชนมีส่วนร่วมตามโครงการขยายผลโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืน

คณะผู้วิจัย: กลุ่มงานป้องกันและลดอันตรายจากการใช้ยาและสารเสพติด
สถาบันบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดแห่งชาติบรมราชชนนี
กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

วันเดือนปี: ตุลาคม 2560

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) นี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่นโดยชุมชนมีส่วนร่วมและศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนากระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่นโดยชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มค้นหาผู้เสพติดฝิ่นในพื้นที่ ไปจนถึงการติดตามผลหลังจากผู้เสพติดฝิ่นเข้ารับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพที่ศูนย์ลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติดของอำเภอแม่แตง อำเภอไชยปราการ และอำเภอแม่ระมาด ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) เป็นทีมงานบำบัดรักษาผู้เสพติดฝิ่น ประกอบด้วย บุคลากรฝ่ายสาธารณสุขและฝ่ายปกครองของแต่ละอำเภอ ใช้วิธีการคัดเลือกตามคุณสมบัติที่กำหนด ได้จำนวนรวม 24 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group) เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่มเป็นแนวคำถามสัมภาษณ์ (Interview guideline) ลักษณะเป็นข้อคำถามปลายเปิด (Open end) จำนวน 5 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย มีดังนี้

1. กระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่นโดยชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอแม่ระมาด มีด้วยกัน 4 ขั้นตอน ดังนี้ **ขั้นการค้นหา/คัดกรอง** ทีมงานประสานความร่วมมือกับผู้นำชุมชน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงาน และทำการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนรับทราบ ผู้นำชุมชนลงพื้นที่ เพื่อพูดคุยอธิบายวิธีการบำบัดแบบใหม่ และจูงใจให้เข้ารับการบำบัดรักษา ทำการลงรายชื่อผู้เสพติดฝิ่นและนำตัวมาที่ศูนย์ลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติดใกล้บ้าน **ขั้นการบำบัดรักษาและการฟื้นฟูสมรรถภาพ** ทีมงานเดินทางมาที่ศูนย์ลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติดเพื่อทำการคัดกรองและให้การบำบัดผู้เสพติดฝิ่น ให้บริการทางสุขภาพครอบคลุม 10 ชุดบริการ ตรวจรักษาโรคทั่วไปและรับยาเมทาโดน ทั้งนี้ผู้เสพติดฝิ่นต้องมีครอบครัวติดตามมาด้วยทุกครั้ง และนัดมาพบทีมงานทุก 2 สัปดาห์ **ขั้นการติดตามผล** ผู้นำชุมชนได้รับมอบหมายให้ติดตามเยี่ยมบ้านผู้เสพติดฝิ่นที่อยู่ใกล้บ้าน เพื่อสอบถามปัญหาทั่วไปและซักถามวิธีกินยาและตรวจสอบการเก็บรักษายาเมทาโดนไว้ในที่ปลอดภัย และรายงานผลการติดตามให้ทีมงานทราบ และกำหนดให้ผู้เสพติดฝิ่น

ออกจากระบบบำบัดรักษามี 5 กรณี คือ ผู้เสพติดฝิ่นเล็กฝิ่นและเล็กกินยาเมทาโดนได้ติดต่อกัน 9 เดือน ผู้เสพติดฝิ่นลักลอบนำยาเมทาโดนไปขาย ใช้ยาเมทาโดนฉีดเข้าเส้นเลือด ขาดความตั้งใจจริงในการเลิกเสพฝิ่น และเสียชีวิต/โอน/ย้ายที่อยู่ หรือย้ายสถานบริการทั้งนี้ผู้เสพติดฝิ่นสามารถขอรับการบำบัดได้อีกเมื่อทีมงานเปิดรับผู้เสพติดฝิ่นรายใหม่

สำหรับปัจจัยของความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่นของอำเภอแม่ระมาด พบว่า ประกอบด้วยปัจจัย 5 ประการ คือ ผู้บริหารโรงพยาบาลให้การสนับสนุน มีทีมงานบำบัดรักษาที่ดีและเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน มีงบประมาณเพียงพอในการดำเนินงาน และมีระบบการบริหารจัดการงานที่คล่องตัว

2. กระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่น โดยชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอไชยปราการมี 4 ขั้นตอน ดังนี้ **ขั้นการค้นหาและจูงใจ** กำหนดให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่สามารถสื่อสารด้วยภาษาชนเผ่า อาสาสมัครสาธารณสุขและผู้นำชุมชนทำหน้าที่ค้นหาและจูงใจผู้เสพติดฝิ่น เพราะเป็นบุคคลในพื้นที่จึงสร้างความไว้วางใจและเชื่อใจจากชาวบ้านได้ง่ายกว่าบุคคลนอกพื้นที่ เมื่อมีผู้เสพติดฝิ่นสมัครใจจึงนัดให้มาพบทีมงานที่ศูนย์ลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติดใกล้บ้าน สำหรับพื้นที่ "สีแดง" ทีมงานต้องประสานความร่วมมือกับฝ่ายปกครองเพื่อขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารร่วมลงพื้นที่ด้วย **ขั้นการคัดกรอง/จำแนกผู้เสพติดฝิ่น** ทีมงานทำการซักประวัติ ลงทะเบียนผู้ป่วย จำแนกคัดกรองระดับความรุนแรงของการเสพติดฝิ่น ตรวจปัสสาวะ และจำแนกคัดกรองทางสังคม หากพบว่า มีอาการทางจิตร่วมให้ส่งตัวเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลใกล้บ้าน ส่วนผู้ที่ไม่มีอาการทางจิตได้รับการตรวจสุขภาพทั่วไปและประเมินอาการโรคร่วม และเตรียมตัวเข้ารับการรักษา **ขั้นการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ** ผู้เสพติดฝิ่นและครอบครัวรับฟังคำชี้แจงวิธีการกินยาเมทาโดน การเก็บรักษายาที่ถูกต้องและปลอดภัย รวมทั้งรับบริการสุขภาพครอบคลุม 10 ชุดบริการ ร่วมกับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย **ขั้นการติดตามดูแลและช่วยเหลือผู้เสพติดฝิ่น** ผู้นำชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบติดตามเยี่ยมบ้านผู้เสพติดฝิ่นที่อยู่ใกล้บ้าน โดยติดตามตรวจสอบวิธีการกินยาเมทาโดน การเก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัย และสนับสนุนให้กำลังใจ รวมทั้งรายงานผลการติดตามให้ทีมงานรับทราบ

สำหรับปัจจัยของความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่นของอำเภอไชยปราการ พบว่า ประกอบด้วย 6 ปัจจัย คือ ผู้บริหารระดับสูงทั้งฝ่ายสาธารณสุข และฝ่ายปกครองของอำเภอสนใจและให้ความสำคัญงานบำบัดผู้เสพติดฝิ่นในพื้นที่ มีทีมงานที่เข้มแข็งและมีความมุ่งมั่นในการทำงานและมีทัศนคติที่ดีและเข้าใจสภาพปัญหาของผู้เสพติดฝิ่นเป็นอย่างดีการนำผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และสร้างความไว้วางใจและเชื่อใจจากผู้เสพติดฝิ่น

3. กระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่น โดยชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอแม่แตงพบว่า มีลักษณะเป็นการบูรณาการการบำบัดรักษาร่วมกันในทุกภาคส่วนตั้งแต่โรงพยาบาลระดับจังหวัด

โรงพยาบาลระดับอำเภอ โรงพยาบาลระดับตำบล และระดับชุมชน ดังนี้ **ระดับชุมชน** กำหนดให้ผู้นำชุมชนมีหน้าที่หลัก 2 ประการคือ ทำหน้าที่ค้นหาผู้เสพติดฝิ่นเพื่อชักชวนและจูงใจเข้ารับการบำบัด และทำการติดตามเยี่ยมบ้านผู้เสพติดฝิ่นสัปดาห์ละครั้ง เพื่อตรวจสอบวิถีกินยาและการเก็บยาเมทาโดน รวมทั้งให้คำปรึกษาและช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาและแจ้งผลการติดตามให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขใกล้บ้าน ระดับตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีศูนย์ลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติด ทำหน้าที่คัดกรองและชักประวัติการใช้ฝิ่น ตรวจร่างกายและประเมินสุขภาพเบื้องต้น ให้ข้อมูลการเข้ารับการบำบัดรักษาและส่งตัวผู้เสพติดฝิ่นรายใหม่พบแพทย์ ส่วนผู้เสพติดฝิ่นรายเก่าตรวจสอบวิถี กินยาที่ถูกต้อง และจ่ายยาเมทาโดนให้กลับบ้านพร้อมทั้งให้บริการสุขภาพครอบคลุม 10 ชุมบริการ ประสานงานกับแพทย์และผู้นำชุมชนในการบำบัดและติดตามเยี่ยมบ้านผู้เสพติดฝิ่น **ระดับอำเภอ** แพทย์โรงพยาบาลแม่แตงตรวจสอบสุขภาพทั่วไปและประเมินอาการผู้เสพติดฝิ่น หากไม่มีอาการทางจิตประสาทและยินยอมตามข้อตกลง การกินยาเมทาโดน จึงให้พบเภสัชกรเพื่อทำความเข้าใจวิถีกินยาเมทาโดนที่ถูกต้อง และการเก็บรักษายาในที่ปลอดภัย และส่งตัวกลับมาที่ศูนย์ลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติดใกล้บ้าน รวมทั้งมีส่วนร่วมกับทีมงานติดตามเยี่ยมบ้านผู้เสพติดฝิ่นเดือนละครั้ง **ระดับจังหวัด** แพทย์โรงพยาบาลแม่แตงส่งตัวผู้เสพติดฝิ่นที่มีอาการทางจิตประสาทไปบำบัดที่โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ หรือโรงพยาบาลสวนปรุงและโรงพยาบาลนครพิงค์ กรณีผู้เสพติดฝิ่นมีอาการโรคร่วมทางกายที่ซับซ้อน และรับตัวกลับเมื่อมีอาการดีขึ้น

ปัจจัยของความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพติดฝิ่นของอำเภอไชยปราการ ประกอบด้วย มีทีมงานที่เข้มแข็งสามารถทำงานเข้ากันได้ดีโดยเฉพาะหัวหน้าทีมงานเป็นแพทย์ช่วยให้การส่งต่อผู้เสพติดฝิ่นสะดวกและการบริหารยาเมทาโดนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพทีมงานมีมุมมองในทางบวกต่อการบำบัดผู้เสพติดฝิ่นตามแนวทางใหม่ ยึดหลักการให้บริการบำบัดรักษาแบบยืดหยุ่นและเป็นกันเอง และผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งให้ความสนใจและตั้งใจช่วยเหลือผู้เสพติดฝิ่นในพื้นที่ให้เลิกเสพยา